

Vestmannen

Nr. 1

Bergen, 20. januar 1996

12. årgang

Aasen-år og Aasen-konferanse

Hans Olav Brendberg
Form. Ivar Aasen-samb.

Me er ikke i Aasen-året, minneåret for Ivar Aasen 100 år etter han døydde. I heimegrenene til den store skriftmålsskaparen og målreisaren som etter skriftfeste norsk mål, opna dei høgtidningi nyårskvelden, med fakkel tog og fyrverk i sjølve Aasentunet med Ørsta-ordføraren og Volda-ordføraren i brodden. Her var korsong, og Einar Økland hadde prolog, framførd av Magne Kippersund. I Oslo var det stor opning med statsråd Åse Kleveland og Theo Koritzinsky til stades.

Aasen-året må vera innleding til ny kraft i målstrevet, og til eit krafttak for det målet Aasen vigde arbeid og liv til, det rettelege Aasen-målet, varsamt justert.

Me minner um Aasen-konferansen på Universitetet i Bergen 26. - 28. januar. Um påmeldingsfresten formelt er ute, skulde me tru det let seg gjera å koma med. Pris kr 400,- for folk i arbeid; kr 200,- for andre. Skriv til Norsk Målungdom, Nordahl Brunsgt. 22, 0165 Oslo. Eller ring telefon 22 36 40 43 (telefaks 22 36 40 68).

Aasen-samkoma tek til med innsjekking på Universitetet (uppslag um rom) **26. januar kl.**

13.30.

14.00: Theo Koritzinsky: Opning

14.15: Kjell Venås: Ivar Aasen, målgranskaren og målreisaren

15.15: Magne Myhren: Landsmålet i bruk - frå Vinje til Garborg

16.00: Spursmål, kommentarar. Pause

16.30: S. Aarnes: Grundtvig og Noreg

17.15: Spursmål, kommentarar. Pause

18.00: Arild Thorbjørnsen og Gunnar Ottne: Norskfaget

20.30: Slutt

27. januar

09.30: John Hutchinson: Kulturnasjonalisme

11.00: Jostein Nerbøvik: Norsk nasjonalisme i hist. perspektiv

12.00: Pause. Mat

12.30: SEMINAR

A: I fotafari til Aasen v/Ingar Arnøy

B: Finske og russiske parallellear til norsk målstrid v/Trond Trosterud

C: Nasjonalisme - deltakarleidd seminar

14.45: Ola Breivega og Lars S. Vikør: Offentleg språkplanleggjring og normering, frå Aasen til åszen?

Trond Sæbø
Leidar Norsk Målungdom

16.45: Pause
17.00: Ordskifte
18.00: Slutt
20.00: Nattsete

28. januar

10.00: Nynorsk lyrikk frå Aasen til Hauge
10.45: Johannes Heggland: Skriftmålet - kulturberar eller berre kommunikasjon
12.00: Pause
12.30: Jostein Nerbøvik: Orientering um Aasen-senteret
13.15: Olav Randen: Aasen-året 1996
13.45: Slutt

Norsk Målungdom og Ivar Aasen-sambandet er tilskiparar av Aasen-konferansen i Bergen 26. - 28. januar.

I dette bladet

Aasen-år og	
Aasen-konferanse Ordtøkjet	1
Færøysk målrøkt	2
Innmeldingar i Høgnorskringen	2
Ludv. Jerdal:	
Kristendom er ervesylv	2
J. Kr: Inn i Aasen-året	3
Vestmannalaget	3
Gåvor	3
Sagt	4
Eyvind A. Dalseth:	
Høgnorsk litterær kanon	4
Jostein Krokvik: Kjensleskulptur	4
Jardar Eggessø Abrahamsen: God argumentasjon	5
Ludv. Jerdal: Menneskeandlit frå farne tider	5
Ludv. Jerdal: Dronning Maud lærde springar av sogning	5
Telefonen	5
Arne Horge: Kraftpapir	5
Ludv. Jerdal: Gabriel Ryen 95 år	6
Jostein Krokvik:	
Spiritisme i Telemark	6
Sogneposten	6
Ivar Aasen: Den arme hugen	7
Ludv. Jerdal: Bygdelagi i Bergen	7
Jostein Krokvik:	
Krokann-bok attkomri	7
Ivar Aasen: Livsskildring (1841)	8
Johannes Gjerðaker: Kva er det norske og kva er norsk mål	9
Ludv. Jerdal: Frå Holbergs hage	9
Arne Horge: Sterke leter	10
Jostein Krokvik: Finske stadnamn	10
Lars Bjarne Marøy:	
Målsak og byfolk	11
Sveinung Ones: Juli midt i verdi	12
Egil Lehmann: Tusund år	13
Arne Horge: Trelasthandel	14
Språkrådet eit målpolitisk organ	14
Anti-nasjonal målsoga	14
Garm d.y.: På Ivar Aasens grunn	15
Nils Haukås: Alderdomen	16
Sluttdordet	16

Ordtøkjet

**Det som året krev,
er visst,
det som det giv,
er uvisst.**

Etter Ivar Aasen

Færøysk målrøkt

"Orðafar. Bræv frá málnevndini" heiter bladet som Føroyska Málnevndin gjev ut. Det er på 8 sider i A5-format (halve Vestmannen-formataret). Det kjem med skiftande tal nummer i året, frå 2 og upp til 9. Um nokon ikkje veit det, orðafar tyder noko slikt som *ordlegging* eller *ordbruk*. Føroyska Málnevndin svarar på ein måte til Norsk språkråd, frårekna at málnefndi på Færøyane ikkje freistar seg med málmakarverksem, ikkje siktar på å mengja færøymålet i hop med eit anna mål, men driv målrøkt og målværn på heimleg grunn - som mange meiner er eit livsvilkår for små mål i trengd stoda.

I kvart Orðafar dreg dei fram færøyord og færøyordlag som bør brukast i staden for innsig utnafirå. Ikkje alt høver like godt for norskskrivande, målet i Noreg er meir uppblanda. Men sumt høver. I siste nummer vert det millom anna slege fast at gjerningsordet "klattra" (skrivemåte i Noreg "klatra") ikkje høyrer heime på Færøyane; der heiter det heller *klintrast eler kliva*. Hjå oss heiter det sameleis *kliva*, *klyva* eller *klivra* i den påsikta meinings - ordet "klatra" hev frå gammalt andre tydingar i norsk ("småbanka", "klura", "slurva" m.m.). Men "klatra" er so vanleg hjå oss - ja, det er truleg vanlegaste ordet - at det nok berre må godtakast - helst då slik at dei nedervde ordi vert haldne uppe, dei er fullt levande. "Klatra" hev kome inn frå nedertysk, som etter Falk og Torp kanskje hev ordet frå nederlandske gjenom frisk. I nordfrisk finst i dag både "kliwe" og "kliwiwe". På høgtysk heiter det no "klettern" og på nedertysk "kattern".

Eit anna ord som Orðafar likar lite på Færøyane, er "forvæntningar", som her i landet vert skrive "forvent(n)ingar". Kva er gale med vónum, spør Orðafar. Og det same spør me: kva er gale med von og voner i norsk? Eller for den skuld vent, venting, ventnad, påventnad? Ordet forvent(n)ing er fastgrott hjå oss, men avbrigde gjer godt.

Alt i alt stend det mykje i Orðafar som er forvitneleg og lærerikt for nordmenn.

Jostein Krokvik

Nye innmeldingar i Høgnorskringen

Tal på lagsfolk aukar i Høgnorskringen, ein ring av korresponderande lagslemer som vil arbeida for nynorsken i sitt "beste lag", slik Ivar Aasen ordfeste det. I *høgnorsknamnet* ligg elles eit tydeleg målprogram. Ringen er innmeld i Ivar Aasen-sambandet, og for 1994 var 5 lagslemer med. No er talet meir enn tridubla, og det stig. Lagslemene bur vidspredt i landet; bladstyraren i Vestmannen syter for indre og ytre samband. Ringen er horisontalt tilskipa, ein ring av jamningar, utan styre og formann, men med turvande kontaktmann.

Domprost Tschudi Bondevik: Kristendom er ervesylv

*Men i Kommuneplan for Bergen er dette ervesylvet unemnt
Av Ludv. Jerald*

Kristendom er ervesylv og grunnfjell. Og no vil eg spyra: Var det verd å høgtida jubileet på Moster, jubileet for at kyrkja i Noreg er 1000 år? Saret på det spursmålet vil vera uliki. Det som hende for 1000 år sidan fekk stor verknad. Det er ikkje ofte me høgtidar ein wettig som er 1000 år gamal. Ikring 90 prosent av folket er med i kyrkja vår. Me talan ikkje berre um ei statskyrkja, men òg um ei folkekyrkja. Men i Kommuneplan for Bergen er det ikkje noko som tyder på at kristendomen er komen til landet. Frå vindauge i Rådhushuset hev dei ikkje fenge auga på eit einaste kyrkjearn, sa domprost Halfdan Tschudi Bondevik i eit fyredrag i Vestmannalaget, der han skildra 1000-årshøgtidi på Moster.

Frammøtet på Moster var langt større enn me hadde vona. Kyrkjefolk og Paven si høgre hand og bedehuskristne var med, alle med kaffi i pappkrus. Det var minnerike dagar. Ein prest sa at Kvitekrist og Odin kom til å føra strid, og at det var 1000 års freistnad på å føra kristendomen inn i Noreg. Vikingane hadde ikkje berre herja der dei for fram i framande land, dei hadde òg teke med seg ljostankar. Olav Tryggvason og Håkon den gode var dei fyrste, og med Heilag-Olav vann kristendomen. Framleis er her store ulikskapar. Kristendomen stend meir eller mindre sterkt. Gamle tradisjonar levde lenge.

Om me hev debatten um kristendom og religion som privatsak og som samfundssak, sa domprost Bondevik. Korleis praktisera dei 88 prosent som er med i Kyrkja sin kristendom? spurde ein amerikansk professor på Mosterhøgtidi. Me hev fenge den varianten at kristendomen skal vera ei privatsak. Og der stend me med vår otte for det som for mange av oss er ervesylv og grunnfjell. Me er lite byrge av å høyrja heime i eit vel so viktigt "lag" som bauekorps og Vestmannalag, sa domprosten. Og han minna um at dei brenner ikkje kyrkjar i andre land. Berre i Noreg. Er det eit teikn på at kristningsverket aldri vart godtek?

Mostraspelet fekk si vigslig av patriarken fra Konstantinopel, han let seg ikkje uroa av ropi frå Human-etisk forbund. I ei vika når so mykje anna hender er det lite i pressa um ei messa på Moster. Sume er redde for kugalskap frå EU. Men til Moster let me oss lokka fram, og tusundtal gjekk til messa og nattverd. Me upplevd dagar då gamle grindar vart opna, og me slo sprekkar i gamle murar, sa domprosten, og understrika at Kristus kom med tilgjeving.

Kva med stoda i år 2000?

Domprost Bondevik minna um det som biskop Lönnebo i Sverige hev sagt um stoda i hans land. Lönnebo sa at ved år 2000 vert det eit stort spursmål um svenskane framleis skal vera eit kriste folk. Han er ikkje viss på korleis det gjeng. Kyrkja var der fyrr Staten, ho hev forma folket vårt. Og no er me i eit stadium millom kristendom og heidenskap. Det er klåre ord, klårare enn me ynskjer, sa domprost Bondevik. Sume vil ha ei romsam kyrkja, men vilde ei sovori kyrkja vera grunnmur for folket vårt og for heimane våre? Kristendom er ikkje lenger ein sovoren del av livet vårt at me gjev han vidare til borni våre. Difor er 1000-årsjubileet verd all den høgtiding det fekk. Herren sette større pris på varme og kulde enn på det som er lunka.

Kyrkja satsar i det minste på at Herren er levande. Og då er det grunn til advent og høgtidning, ikkje berre på Moster. Kyrkja peikar på vegen til harmoni millom skapar og skapning, sa domprosten. Og han la til at me skal ha vår plass i Meisterens orkester.

*

Dette var eit festmøte i Vestmannalaget, jolemøtet, like innunder jol, med stort framme til Gildehalli i Kreditkassen, i Allehelgensgata. Nils Haukås hadde skrive fyremåle som krinsa um joledobskaupen, og dertil ein skjemtesong. Eigil Lehmann las eit festnummer av *Tuftekallen* der han hadde álvorsord um korleis Kyrkja hev stelt med den arven me hev i målet vårt. Det var ord til ettertanke og sjølvtransaking, og Lars Bjarne Marøy gav oss skrämelege døme på nye framstøytar som Norsk språkråd no emnar på, m.a. med nye stavingsmåtar på engelske ord som skal inn i norsk mål.

Både i salen og i bordseta lydde jolesongane med prost Arnfinn Haram til fyresongar, formannen Leidulf Hundvin nemnde serskilt heiderslagsmennene, ogso dei som bur so langt burte at dei ikkje hadde høve til å koma. Og Ludv. Jerald takka for maten, i ein tale som byrja med å lesa ei joleshelsing han hadde fenge ifrå sin mangeårige ven biskop dr. theol. Sigurbjørn Einarsson på Island, og lyden reiste seg og song Islands mektige tjodsong, um Islands tusund år, som er skiven av skalden Matthias Jochumsson, som i si tid var langsmann i Vestmannalaget.

Bladpengar Vestmannen 1996

Med dette nummeret av Vestmannen sender me eit postgirokort. Det er ei påminning um bladpengane 1996 til dei som ikkje hev betalt. Av praktiske grunnar gjeng kortet ut til alle, men lesarar som hev sendt bladpengar, må ikkje rekna det for noko krav.

Bladpengane er 150 kronor året. For studentar og elevar 100 kronor, det same for gåveteingar. Prøvenummer sender me fritt til dei som bed um det. Takk til alle som hev sendt bladpengar! Og takk for alle gavar!

Vestmannen

Vestmannen kjem med 10 nummer i året
Bladpengar kr. 150,- for året
Studentpris kr. 100,-

Kan tingast på poststader og frå
Vestmannen, 6143 Fiskåbygd

Postgiro: 0802 4 25 63 92
Bankgiro: 8401.21.43027

Utgjevar:
Vestmannalaget,
5000 Bergen
Telefon 55 31 79 29 / 55 16 37 32

Tilskrift for all post: Vestmannen, 6143 Fiskåbygd

Bladstyrar:
Jostein Krokvik
6143 Fiskåbygd
Telefon 70 02 14 29

Rekneskapsførar:
Helge Liland
Midgeilen 16
5067 Store Milde

Prenta hjå:
Nytrykk
6143 Fiskåbygd
Telefon 70 02 13 07

VESTMANNALAGET

Møti er på Bryggens Musem, møtetid kl. 19.-.
Det handskrivne bladet *Tuftekallen* og matykt
på alle møte. Fritt tilgjenge.

*

Torsdag 18. januar 1996: Forfattar, tidlegare teknisk direktør i BT Gunnar Strandenes, talar um *Alværgruppen*, fyrste upptaket til organisert vestnorsk motstand mot tysk hersetjingsmakt.

Torsdag 15. februar: Professor Jarle Bondevik talar um Ivar Aasen.

Torsdag 14. mars: Årsmøte i laget, med årsmøtesaker. Program elles vert kunngjort seinare.

Torsdag 18. april: Melding um talar og emne seinare.

I mai er det uråd å få rom på Bryggjemuséet, og stjorni kjem attende til ei tenkjeleg utferd e.l.

Årspengane i Vestmannalaget er framleis berre kr 100,-. Vestmannalaget er utgjevar for bladet Vestmannen, og stjorni bed alle lagsfolk tinga bladet.

Inn i Aasen-året

Me takkar med dette lesarar og alle andre vener for 1995, og me ynskjer eit godt nytt år! For bladet Vestmannen tyder årsskiftet 1995/1996 at me no gjeng inn i den 12. årgangen. Det stadfester yvertydande at midt på 80-talet, i opningsåret for bladet i 1985, var tidi mogi - og meir enn mogi - for bladtiltak med siktemål um å nyrydja den gamle og vel-prøvd framgangsvegen for norsk mål og målreising, ein veg utstaka av Ivar Aasen, og som låg nedbroten og i røys etter 1938. Vestmannen gjeng no i alder framum *Dølen*, det eldste og mest segnumkransa målbladet i landet. Dette er ikkje skrive for å skrøyta av Vestmannen, det er skrive for synleggjera at på ruinane av den tilsikta målblandingsfreistaden, gjenomförd med statsvang, er dei ytre vilkåri betre enn nokon gong etter 1938 for det høgnorske målet og det tankegrunnlaget som høyrer til. Folk tenkjer onnorleis um skriftmålet i dag enn for 25 år sidan. Me trur denne meir lovnadsrike stoda vert langvarande; det vert varande trong for blad som Vestmannen.

1996 hev vorte utropa til Ivar Aasen-år av di det er 100 år sidan det nynorske riksmåls geniale grunnleggjar døydde. Ved inngangen til Aasen-året skal det segjast at snaudt nokon gong hev Ivar Aasen vore so i vindan som nett no. I slike tider vantar det sjeldan på gilde ord, og ikkje fåe av lovordi hev i namnet vorte kosta på det skriftmålet som vedvarande ber Ivar Aasen sitt namn - *Aasenmålet*. Vel og bra. Men når me veit at det høgt på Aasen-bylgja flyt sumt som tidlegare gjerne vilde lätteleggjera, riva ned, støyta ut og daudlysa det røynlege Aasen-målet, so er det god grunn til å halda hovudet kaldt. Alle må ha lov å skifta syn, det er ei greid og ærleg sak. Men so lenge me ikkje ser klåre og eintydelege utslag av hugbrigdet - til dømes med krav um ny jamstelling i skulen for grunnformene i det leththendt tiljenka Aasenmålete - bør me måhenda taka einskilde lovord med litt salt. Eit stort Aasen-år let seg i verste fall umgjera til eit minnesmerke yver den språklege Aasen-arven!

Med bakgrunn i sovorne tankar vil me beda medvitne målfolk vera med på Aasen-høgtidingane og gjera sitt til at Aasen-året vert det som det bør verta - eit vekkjingsår for det målet og den målreisingi som byggjer på Ivar Aasen og hans vitskapsverk. Dét vil vera eit Aasen-år verdt Aasen-namnet! Styd upp um Aasen-konferansen i Bergen 26. - 28. januar.

Vestmannen hev med sumt Aasen-tilfang i dette bladet; me viser til Aasen si eigi livsskildring, som han skreiv på uppmoding frå biskop Neumann i Bergen den 10. august 1841, 28 år gammal. Livsskildringi var ei medårsak til at Aasen fekk løn av Vitskaps-selskapet i Nidaros, og for ålvor kunde setja i gang målgranskingsarbeidet i 1842. Aasen-tilfang vonar Vestmannen å få med i alle nummer i 1996.

Til lukka med Ivar Aasen-året 1996. Lat det verta eit år til framgang!

J.Kr.

Gåvor til Vestmannen

Sigrid Omland Hansteen, Oslo, 100. Asbjørn Nes Hansen, Treungen, 100. Herbjørg Solberg, Lonevåg, 50. Oskar Sønderland, Volda, 100. Eng. Eikeland, Minde, 50. Bjarne Brekke, Sør-eidgrend, 50. Helga Hirth, Bergen, 50. Oddbjørg Nordanger, Seim, 50. Hallgeir Flø, Tau, 200. Helga Mehl, Rosendal, 200. Marit Fjordheim, Vatnstraum, 100. Audun Fitje, Sandane, 50. Kåre Holsbøvåg, Kleive, 50. Hans Sørbø, Oslo, 50. Jon Ous, Oslo, 300. Torger G. Hetland, Hommersåk, 50. Gunnar Gilberg, Minde, 50. K. E. Steffens, Oslo, 50. Astrid Clausen, Florvåg, 50. Bjørn T. Aakre, Valle, 50. Terje Torgilstveit, Hjellestad, 20. Olga Vatnamot, Sirevåg, 100. Einar Eintveit, Skånevik, 50. Johannes Heggland, Tysnes, 150. Knut Indrebø, Oslo, 150. Njål Vere, Oslo, 50. Frøydis Lehmann, Rådal, 50. Toralv Bergwitz, Arendal, 100. Knut K. Homme, Valle, 50. Inger Indrebø Eidissen, Oslo, 850. Os og Fusaposten, Os, 100. Magne Rommetveit, Nesodden, 50. Jon Askeland, Bergen, 100. Hans Oddvar Vanves, Balestrand, 100. Knut O. Dale, Odda, 50. Gunnar Olseth, Bergen, 50. Einfrid Perstølen, Hvalstad, 50. Synneva Skaar, Seim, 50. Norsk Målungsdom, Oslo, 200. Per Inge Bale, Balestrand, 50. Lars Eikevik, Fleskje, 100. Johan Krogsæter, Vatne, 50. Per Aak, Kviteseid, 100. I alt denne gongen kr 4370,-.

Gåvone er med og held bladet uppe!
Hjarteleg takk!
Vestmannen

Sagt:**Skilnaden**

Når nei-partia etter folkerøystinga ikkje har vore i stand til å samle seg om eit alternativ for å utfordre den maktblokka som prøvde å få oss inn i Den europeiske unionen, er det ikkje i strid med den logikken som er grunnlaget for annleislandet: Det er dei norske veljarane og nei-partia som sjølve har valt at det skal vera slik, ikkje presidenten i EU-kommisjonen. *Det* er den store forskjellen mellom å vera medlem i EU og å vera sjølvstendig stat. *Det* er annleislandet.

Audun Skjervøy i Dag og Tid

Løynde miljøgifter

Det er vanskeleg å forstå at industrien kan vere interessert i å halde hemmeleg kva miljøgifter dei brukar. Bedrifter som ynskjer å ta miljøvern på alvor, ynskjer òg å informere forbrukarane. I miljørørsla er vi vande til å tenkje at tvilen må kome naturen til gode. Har styremakter og industri lov til anna når vi snakkar om gifter som kan påverke vår eiga forplantingsevne?

Heidi Sørensen, leidar i Norges Naturvernforbund i Dag og Tid

På sørvis

Språkrådet vil "fornorska" engelske innslag i det norske språket ved til dømes å skriva service som sørvis. Umiddelbart har vi vanskar med å sjå dette som fornorskning, snarare eit knefall for engelsken.

Leidar i Gula Tidend

Riksstyre og folkevilje

Fleire og fleire ser no kva veg det ber om den EU-kåte regjeringa skal få det som ho vil. Liknande tilstandar er det i mange EU-land der leiarane handlar i strid med folkeviljen i EU-spørsmål, og Unionen ikkje kan peika på positive resultat. Det einaste som ruvar er ein oppsvulma administrasjon i Brussel. Den som var tenkt som ein uinskrenka maktfaktor i Europa, men stri mot folkeviljen (demokratiet) og vil difor etter kvart måtta gjeapt.

Her i landet er oponionen etter kvart blitt så sterk at vi etter neste stortingsval kan ha eit Storting og ei regjering som vil halda seg til Unionen på ein måte som er i pakt med med det fleirtalet i folket meiner. Tida er inne til å leggja om strategien.

Lars Myrold i Gula Tidend

Nynorsk litterær kanon og høgnorsken

Den amerikanske litteraturforskaren Harold Bloom hev forma omgrepene "den litterære kanon". Med det meiner han dei store fyrebileti i litteraturen frå Homer til Kafka.

Men omgrepene kan nyttast òg på dei mindre og nasjonale tradisjonane.

Eg trur det kan vera nytteleg å ha fyre seg eit bilet av ein nynorsk litterær kanon. Som eit fyrebilete for mål og mæle. Eg er ikkje rette mannen til å setja opp eit slikt bilet av di eg kjenner den nynorske bokheimen for därleg. Men sumt hev eg fått med meg.

Ivar Aasen og A. O. Vinje er utgangspunktet for ein nynorsk litterær kanon. Til dei må knytast Per Sivle, Elias Blix, Arne Garborg, Olav Duun, Olav Aukrust og Olav H. Hauge. Men ein nynorsk litterær kanon må òg femna om sakprosaforfattarar som til dømes Ola Raknes, Nikolai Gjelsvik og Gustav Indrebø.

Både skriftmål og talemål er mykje godt basert på fyrebilete. Høgnorsken

treng ein litterær kanon til fyrebilete.

Dette vert berre eit lite innkast av di eg korkje er litteraturgranskare eller målgranskare. Men sjølve tanken om ein litterær kanon for høgnorsken er viktig, og det vil eg minna om.

Eyvind A. Dalseth

Kjensleskulptur på Sunnmøre

Ny Årbok frå Haram kultur-historiske lag

Haram kultur-historiske lag hev gjennom åri kome med mange skrifter; årboki 1995 ber nummer 33. Denne årboki er merkt av at det i 1995 var 50 år sidan frigjering og krigsslutt. Ragnar Ulstein fortel um Englandsfarten, og Harald B. Haram fortel soga um monumentet yver englandsfararane, som i 1995 vart reist på Skateflukaia i Ålesund, ein skulptur av Ola Stavsgård, støypt i bronse, på raud granittsokkel: ein mann speidande mot land på ein liten båt med skumsprøyt um stamnen. Haram kultur-historiske lag gjorde upptak til monumentet, og det skin fram at saki vart vél mykje av ei lokal Ålesunds-sak.

I skriften vert fortalt um eit forlis i 1721, um emigrantar frå Haram, um Haram Township i Dakota og anna, mangt med bod til utanbyggslesarar. For 350 år sidan fann haramsfiskaren Tomas Longva fiskestødet på Storeggja - eller Eggja eller Brunå som det hev hev vorte kalla. Sume hev meint fisket på Storeggja, 40-50 kvartmil frå Haram, er eldre. Kanskje, men i alle høve var det ein vegbrøytar som ein junidag i 1632 drog på vågsam ferd til havs med mannskapet sitt i open åttring. Tomas kom heim med storkveite, kjempe-longe og brosme, og Eggja vart eit skattkammer for sunnmøringane.

Avlidne Reidun Ulstein var pådrivar for å få reist minnesmerke yver kvinner som dreiv og slo forsynd eller fortaum til fiskelinor. Eit fyrebod um seinare fiskevegnindustri. Ei forsynd er ein kring halvmeters taum, laga av tunnare tråd, som fester ongulen til lina. Mange kvinner hev tent seg ein tiltrengd slant på arbeidet. På Sunnmøre hev forsynd ofte vorte, og vert, kalla *kjensle - kjenslor*. Nemningi finn eg ikkje hjå Aasen, Schjøtt eller Torp, og målbakgrunnen kjenner eg ikkje. Kanskje noko for einkvan å granska? Men det er ein "kjensleskulptur" som vonleg vert reist i Brattvåg. Kunstnaren Ola Stavsgård hev laga modell.

Eit innhaldsrikt årsskrift der Harald B. Haram er drivkraft.

Jostein Krokvik

Teoretikarar

Dei dårlegaste teoretikarane er dei mest teoretiske. Det er ei sanning, som eg gjerne strikar under på innledingsfyrlesingar for dei juridiske studentane.

Det er nettupp dei dårlegaste teoretikarane, som fylgjer lakk teori mest blindt.

Nikolaus Gjelsvik (1927)

God argumentasjon

Det er ei æra å vera nemnd av heidersmenn, lat meg opna med dét. Men lat meg halda fram med at dei som upplever slikt, ikkje i seg sjølve kann vera argument for eit gjeve politisk eller målpolitisk syn. I den mun ein (noko tvilsamt) kann segja at vestmenn og riksmålsfolk objektivt sett hev rett eller tek feil, so er det saki og synet som er rett eller gale, og korkje heider eller utdanning kann tala for eller imot noko som helst. Ein kann ofte finna heidersmenn som er usamde, og alle kann dei visa til like godt utdana folk som kvar på si sida hev motsette meiningar og tankar. Både Henrik Ibsen og Arne Garborg må vel reknast for heidersmenn, og både Gustav Indrebø og Knud Knudsen må memnast som godt utdana, men usamde var dei.

Lat oss difor argumentera med målargument, og ikkje med kvarandre. Me kann snøgt uppleva å få dei same argumenti attende, men med motsett innhald.

Lat meg til slutt få klåra upp ei mistyding. Eg arbeider *ikkje* med doktorgrad i målvitskap. I år var det ingen i Nidaros som fekk stipend til slikt.

Jardar Eggesbø Abrahamsen

Menneskeandlit frå farne tider

"Menneskets ansikt" er namnet på ei temautstilling som Bryggens Museum nyleg opna. Utstillingi talar til oss frå tusundår som for, ho syner motiv i fyrste rekka frå millomalder og renesanse, og før oss til å undrast over kunstnargivnader i farne tusundår. Dette er funn som er gravne fram or Bjørgvins bygrunn eller som er komne frå portalar og kyrkjedører, tilmed frå Nidarosdomen i Nidaros og Rosenkrantz-tårnet i Bjørgvin. Millomalder-andlit låg gjymde i bygrunnen i Bjørgvin, og dei som grov i grunnen, støyte på dei. Det er kongehovud, apostelhovud, madonnafigurar frå kyrkjer, alt saman med rot i millomalder eller renessanse.

Me finn endå til dei two fyrste menneski, Adam og Eva i hagen. Og ein skulptur av Adam og Eva, laga på 1600-talet, hev hørt til eit hus i Bergen. Elles vitnar utstillingi um at kniv og treppinar var mykje i bruk i millomalderen. Forunderlege andlit og andre ting vart utskorne. Dyrefigurar var òg med. Her er sjakkbrickor frå 1200-talet med fine detaljar, og bartmannskrukkor frå Rhin-umrådet med skjeggpruda andlit, og krusifiks som syner millomaldersynet på Kristus, frå den sigrande og sigerskrynte kongen til den lidande med sår og tornekrans.

I opningstalen gav amanuensis Per Solberg ei forvitneleg utgreiding og understrika takk til dei som hev skaffa fram dei mange sjeldsynte tingi som utstillingi byd på.

Ludv. Jerdal

BOD

Er det ikkje råd, segjer ein målmann - ein heller moderat mann - er det ikkje råd å læra nokre dusin nynorsk-upplesarar i NRK, og kankje andre stader, at på nynorsk hev det alltid heitt og heiter bod, umbod, tilbod, avbod og meir slikt. BOD. Er det ikkje råd å få inn denne enkle og elementære kunniskapen jamvel i trege skallar? I NRK finst ein nynorsk målkonsulent. Kva med han? I eteren svirrar det med "bud" i alle skapnader. Og "bud" heiter det på dansk. Og på norskdansk. Men ikkje på vårt mål. Her heiter det BOD! Lær det og pugg det! Me er samde med heimelsmannen vår. Og dverre er ikkje "bod" einaste dømet på mishandling av målet vårt i eteren.

Merk at o-en i bod hev op i uttale - som i dott, odd, hogg, folk. Minner innringjaren um.

Dronning Maud lærde springar av sogning

"Jol i Sogn" med godt og verdfullt hefte i 1995

"Jol i Sogn" høyrer til dei tradisjonsrike jolehefti. Utgjevar er Sogn og Fjordane Ungdomslag, og skriftstyraren - Kåre H. Haugen - den same. Heftet som kom no til jol hev serskilt two forvitnelege artiklar um sogningar. *Lasse Trædal*, bonden, læraren og stortingsmannen frå Lavik, vert skildra av sonesonen Finn Trædal; og cand. jur., skrivar og generalsekretær *Knut Fortun* frå Luster, fær ein klår og god umtale av professor Jarle Bondevik. Dertil fortel Alfred Espe um Ivar Aasens samlarferd i Sogn vinteren 1842-43, ei samlarferd som fekk stort verd for Aasens målreisingsverk. Og Toralf Sværen minnest den institusjonen som hestehandlarane i Sogn røynleg var. Artikkelen um folkeupplysningsmannen *Lasse Trædal* las eg med stor interesse. Då dronning Maud på ein fest bad statsministeren um å presentera henne for ein typisk bonde, so fall valet på Trædal. Det førde til at han seinare lærde den britiskfødde dronningi Sognaspringaren. Og i artikke-

len um Knut Fortun let Jarle Bondevik oss få ei attersyn på kva den sogningen stod for i frilyndt ungdomsarbeid og dermed i folkeupplysningi.

Godt at me framleis hev mange som skynnar verdet av å sjå seg attende, og å læra av det som hende i farne år.

Ludv. Jerdal

Kraftpapir

Toloram Group of Companies som er heimehøyrande i Singapore, kjøpte sist i juni papirfabrikken Kehra i det nordlege Estland. Den statseigde fabrikken hadde spelt upp, og drifti hadde stana. Fyrst i september kom fabrikken i gang att under namnet Horizon Pulp & Paper.

Dei fyrste åtte vekone kjem fabrikken berre til å laga rivesterkt kraftpapir, men deretter vert den gamle avdeildi for laging av posar og sekkjer åt ulike føremål opna på nytt.

Allereide no sysselset Horizon Pulp & Paper mest 400 mann, og når pose- og sekkje-avdeildi kjem til, aukar talet på sysselsette med 80.

Toloram hev ogso kjøpt seg inn i estisk tekstilindustri.

Arne Horge

95 år Gabriel Ryen

Skulestyrar og klokkar Gabriel Ryen, Kvinesdal, fylte 95 år 29. oktober. Det er ein framståande kulturmann på Agder som hev nådd so høgt upp i alder.

Gabriel er fød i det tidlegare Sør-Audnedal herad, og han er son til den kjende fylkesskulestyrar Johan Ryen som i ei årrekka heldt flytjande fylkesskule kringum i Vest-Agder. Sonen hadde godt å ættast på, både på farssida og morsida; mor hans var syster til den kjende læraren og folketalaren Gunnar Roland i Audnedal.

Gabriel Ryen kom i unge år til Kvinesdal, og der fekk han si lange livsgjerning. Han gjekk Kristiansand Lærarskule, og vart like etter eksamen lærar i Førland krins i Kvineshei. Det var i 1924. Etter nokre år vart han skulestyrar på Liknes skule i bygdesentret, og til den posten høyde klokkarstilling i Kvinesdal kyrkja. Ryen hadde ei uvanleg god songrøyst, og han var ein klokkar av det gamle slaget, dei som leida salmesongen framifrå godt.

Sansen hans for song og musikk førde til at tok på seg mykje uløna arbeid, han var aktiv i musikklag og i speidararbeid, og han var dirigent i for Kvinesdal songlag. Han var formann i Kvinesdal mållag, og han hadde hovudæra for at den fine idrottsplassen i Faret vart til røyndom. Lenge var han med i heradsstyret, og han var med i arbeidet med å få reist minnesmerket yver skalden Tjodolf frå Kvin på utsynsstaden ved Utsikten Turisthotell.

I 1868 vart Ryen heidra med Kongens Fortenestgmedalje i gull, og i 1993 fekk han den kommunale bygningsvernprisen for det staselege huset han fekk bygd i 1935. Der bur han framleis, men han hev òg i mange år set heimum til Buhølen i Audnedal der han hev eit eldre hus som no er til hyttebruk. For Gabriel Ryen er også ein tradisjonsberar.

Ludv. Jerald

Spiritisme i Telemark

Og anna forvitneleg innhald i Årbok for Telemark 1995

Årbok for Telemark 1995 kom tett fyre årsskiftet. Det er jamnast ein *fagnafundr mikill* når denne årboki kjem, og slik var det med 1995-utgåva. Det er ei fin årbok, med mangfarga umslag.

Arne-Ivar Kjerland, Dag og Tid-disponenten, hev eit artig stykke um spiritisme i Telemark. I våre dagar hev det vore sterkt aukande ans for spiritisme - eller kanskje rettare for paranormale eller yverskridande røynslor på grensa millom liv og daude. Men spiritismen som Arne-Ivar Kjerland fortel um, er frå siste par ti-åri av 1800-talet, og hovudkjelda hans er forfattaren og folkeminnesamlaren Thrond S. Haukenæs, som var på ferder til Telemark i den tidbolken. Han drog rundt og selde bøkene sine. Haukenæs vart sjølv påverka av spiritismen, og han fortel levande um upplevingane sine. Ein liten sidesleng: Haukenæs skreiv i alt 52 bøker, men dei er vanskelege å få tak i, visstnok fordi ein god slump av boklageret gjekk tapt i eit skipsforlis utanfor Eikset i Volda i 1888.

Anneliese Jantzen fortel um ein dansk Skagen-målar som måla luvemakaren Nils Eivinson Miland i Atrå. Nils kunde laga *koll-luvor* - runde luvor som høyde til hovudkollen - ein vanskeleg kunst. Målarstykket av Nils mot ein storfelt natur pryder framsida av årboki, der den raudfriske koll-luva kvikkar upp. Johannes Skarprud hev prentebudd dagbokblad av stortingsmann Ivar Tveiten frå dei tilspissa vekone i 1905, då det vippa millom ufred og fred for Noreg og Sverige. Helge Braathen fortel um krisetider i jordbruksmålderen, frå folkevandringstid og vikingtid til Svartedauda og inn i nytidi. Fyrst på 1600-talet kom folkesetnaden like høgt som fyre Svartedauden. Gudmund Harildstad hev lagt til rettes eit stykke av Kristian Prestgard frå Heidal i Gudbrandsdalen um tidi då han gjekk på folkehøgskulen til Viggo Ullmann i Seljord i 1886. Ingen kunde verta trøytt av å høyra Ullmann fortelja om soga og kyrkjesoga, skriv han. Arne T. Aabø skriv om spelemannen Tarjei Tvigyva frå Lårdal (1853-1926), ein kjend og velvyrd felespelar. Aabø hev med eit gildt minnekvæde um spelemannen; siste linone er slik:

*Gjev at tonen den må fara
som ei susing ivi grend,
og at slåtten, Tarjeislåtten,
skir og udrymd, liver enn.*

Johan A. Schulze greider ut um Solum-mål

og Solum-stadnamn, upplysande og klårt som alt det Schulze skriv. Ein stor stein ved hovudvegen til Skien er frå gammalt kalla "Skuggesteinen" - av di "soli aldri skein på han". Um steinen ligg so til at der alltid er skugge, vert ikkje fortalt. Mindre sætande er gamle segner som segjer at steinen snudde seg "når han høyde kyrkjeklokke". Aslaug Høydal fortel om gjætarliv i barndomen og synleggjer for oss ein flik av spursmålet um *styvenskap* og det motsette. Ein liten gut på saudeleiting råkar ei lærarinna som i hans augo er *styvi* av di ho ikkje skynar grunnleggjande reglar for saudemerkjing, i hans upplevingsverd sers enkle og lette.

Kjell Bitustøyl skriv um langeleiken i Telemark. Han ymtar um at soga um langeleik og langeleiksspeling mø skrivast um, for instrumentet hev stade sterkare i Telemark enn folk hev tenkt. I stykket til Else Løvy høyrer me um ein namngjeten meistersmed, Navar Navarsgard, som heldt til i Seljord på 1400-talet. Han var ein kunstnar med hendene, dertil sterk, og han kom i den vanstoda at han vart dråpsmann. Den drepne hadde rett nok freista tako smeden av dage først, og han var elskar til kona åt smeden. Men Navar vart lyst fredlaus og leid mykje ilt i skog og villmark til han umsider kunde slå seg ned millom folk att.

Telemark Mållag hev skipa stiftingi Årbok for Telemark som gjev ut årboki, og mållagsleidaren Jan-Rune Bjørnson fortel frå lagsarbeidet i 1995. Den dugande skriftstyraren for årboki er Dag Aanderaa. Tilskrift til Årbok for Telemark er 3841 Flatdal, og dei hev på lagar årbøker både for siste og tidlegare år.

Jostein Krokvik

Bladet til Sognalaget i Bergen:

Sogneposten

Nils-Aksel Mjøs sende nr. 4/95 av bladet SOGNEPOSTEN til Vestmannen. Det er meldingsblad til Sognalaget i Bergen, og dette nummeret er på 4 A5-sidor. Bladstyrar er Bjarne Målsnes, Kokstadvn. 91, 5061 Kokstad - som òg er tilskrifti til bladet. Me nemner serleg bladet fordi det hev ei velflidd målføring - på *i-mål*, som det sørmer seg eit blad med bakgrunn i Sogn. Me merkar oss at bladstyraren etterlyser det handskrivne bladet til Sognalaget, *Sygnaviten*, som var i live fram til kring 1980. Årgangane 1934-1936 ligg fyre i eit band, men andre årgangar hev kome på avvegar og trengst til arkivet. Um Sogneposten berre er til lagslemer eller let seg tinga, veit me ikkje. Ingenting er nemnt um det i bladet.

Den arme hugen

*Den arme Hugen trenger
til nokot høgt og stort;
det stutte Liver gjenger
so kvimsut og so fort.
So snart ein Mun du vinner,
so kjem det Skifte på.
So snart ein Heim du finner,
so lyt du derifrå.*

*Eit Liv med Fred og Fagnad,
men ingi Fråfalls Sut,
ein glederiker Lagnad,
som varer Aldren ut:
Kvar finna me det Land,
som byd oss slikt i Hand?
D'er fyrst i høgre Heimar,
at slikt me vona kann.*

Ivar Aasen (1869)

Mange aktivitetar i bygdelagi i Bergen

På eit rådmøte i Bygdelagsnemndi i Bergen kom rådmenn frå dei ymse 9 bygdelagi i byen med meldingar um arbeidet. Det synte eit stort mangfelde i arbeidet, og alt i alt ein imponerande aktivitet. For dei største lagi spelar årvisse "loppe-marknad" stor økonomisk rolla, elles er tilskipingane med folkemusikk og gamaldans sers populære. Og Foreningen Nord-Norge som ofte byd på festar med gode fiskerettar, kunde mælda um fullsette hus og um mange som ikkje fær plass. Vestmannalaget legg vekt på kulturprogram med gode fyredragshaldarar, og Idrottslaget Gular som fyller 50 år i 1996 melde um nye bragder på idrottsbana. Sognalaget og Nordfjordlaget er huseigarar til liks med Foreningen Nord-Norge, og gjer det godt på utleiga. Det same gjeld Gular. Ervingen og Bondeungdomslaget er førande i gamaldans og i tilskiping av loppe-marknader som stødt hev nøgdi med kjøpelystne.

Til Hansadagane i Bergen i mai komande år fyrebur lagi stor innsats. Rådmøtet var på Hotell Hordaheimen, styrt av formannen Oskar Johannesen. Forutan musikk las styresmannen Lars Bjarne Marøy ei dramatisk jolesoga ifrå Sogn, skrivi av Olav Sande i boki "Segner frå Sogn".

Ludv. Jerdal

Krokann-bok attkomi

Umykte "Sullam lull" med tekst og notar

Inge Krokann (redaktør):
SULLAM LULL
*Sullar og songar for små og
store born*
Teikningar Ørnulf Ranheimsæter
Dølaringen Boklag 1995

Inge Krokann sende denne umykte og vakker illusterte boki ut i 1947. No hev drivande Dølaringen Boklag på Lillehammer sendt boki ut att - so langt eg ser med same fine fargetekningar og same utbunad som den gongen. Boki hadde vore god til jolegåva, men ho rakk fyrst fram til Vestmannen etter nr. 10 i fjar var i prenting. Ðifor vart ho ikkje nemnd då. Men for læsaraner er boki like fin no i 1996.

Kanskje er det helst å rekna for ei barnesongbok, men vaksne vil ha glede av "Sullam lull", både av dei valde tekstene og tonesetjingane med notar. Mange born vil nok sjå mest på bileti. Her er folketonar med tekst utan kjend forfattar, og tekster av Inge Krokann, Bernt Støylen, Olav Aukrust, Tore Ørjasæter, Johannes Fløtten, Ola Setrom - og ei Wergelands-tekst, "Kom lille Sisik".

Tonane er av Sparre Olsen, Bjarne Rise, og Ola Svare. Nokre hev både tekst og tone, soleis Krokann sjølv, Helge Dillan, Åsne Høgetveit, Knut Hermundstad og Erik Eggen.

Boki opnar med ein sull frå Gudbrandsdalen:

*Sulli lulli, Gjertrue mi,
vil du ha snore' på trøya di?
Vil du ha raua, ell' vil du ha blå,
vil du ha gule, så ska' du få,
sulli rulli, Gjertru!*

Det er ei bok som kostar mindre enn hundrad kronor, og som, slik Krokann skriv, høver for små og store born. Aldersgrensa uppetter ligg no sers høgt.

Dølaringen Boklag hev andre sersynte bøker på lager - av E. Hougen, Edv. Grimstad, Kristofer Janson, Ivar Kleiven Edv, Storm og mange fleire. Bøker og boklista fær du frå Dølaringen Boklag, Chr. Bruuns veg 1, 2600 Lillehammer.

Jostein Krokvik

Gåvetinging Vestmannen

Gjev du Vestmannen til ein ven, fær mottakaren gåva 10 gonger årleg. Vanleg årspris er kr 150,-; studentpris og gåvetinging kr 100,-. Bladet er åleine i sitt slag i landet og mange tingarar fortel at dei les kvart nummer frå ende til annan. Vestmannen held på høgnorsken og gjer det sermerkt norske målet til hovudsak.

Send utklyppet, eller kopi av det, til Vestmannen, so gjer bladet resten.

Til **Vestmannen**

6143 Fiskåbygd

Gåvetinging til:

Namn og tilskrift på motakar:

.....

.....

Underskrivne betalar:

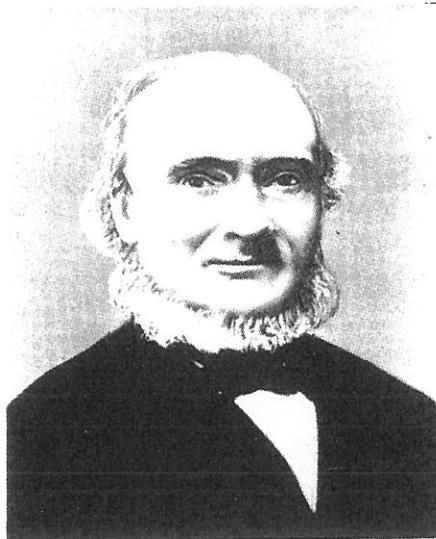
(Namn og tilskrift på gjevaren)

.....

Ivar Aasens eigi livsskildring 1841

Aasen skreiv skildringi i hastverk på nokre stutte i timer i gatesurr og bråk den 10. august 1941. Ivar Aasen var på den fyrste Bergens-turen sin sumaren 1841. Han hadde leita seg fram til Jakob Neumann med sunnumørsggrammatikken sin og andre arbeid, og den imponera Neumann bad han skriva ein stutt biografi. Neumann sytte for at livsskildringi vart prenta i "Bergens Stiftstidende", seinare i "Den Constitutionelle", og med eit slag var Aasen landskjend. Med bakgrunn i livsskildringi og arbeidi sine fekk Aasen året etter ferdastipend til målføre-gransking frå Vitskapsselskapet i Nidaros.

Mit Fødested er Gaarden Aasen i Ørstens Sogn, Voldens Præstegjeld paa Søndmør. Denne Gaard, som kun har een Opsidder, liggir noget afsides og adskilt fra de nærmeste Bygder; hvilket jeg anmærker, fordi det har havt megen Indflytelse paa min aandelige Dannelsje, da jeg i Barndommen havde aldeles ingen Adgang til Selskab med Jævnaldrende eller det Slags Tidsfor-driv, som Børn, der opvoxe paa mere be-folkede Steder, pleie at beskjæftige sig med. Saasnart jeg havde lært at læse, vendte al min Hu sig til Læsning, hvori-mod jeg ingen Lyst hadde til det Slags Ar-beide, som jeg af Omstændighederne maatte synes bestemt til. Min Fader, Gaardbruger og Leilænder, Iver Jonsen Aasen, døde 1826, da jeg var noget over 12 aar gammel, og min Moder var allerede død i 1816. De havde i trange Kaar opdraget 7 Børn, hvoraf jeg som yngste, er født den 5. August 1813. Saalænge min Fader levede, havde jeg nogenlunde Leilighed til min Yndlingsfornøielse, næmlig at læse; men vort Bogforraad var, som man kan slutte, saare lidet, og det bestod blot af omrent et halvt Snes gamle Andagtsbøger. Imidlertid eiede vi dog til al Lykke en Bibel, der for mig var det dyrebareste af Alt, hvad jeg kjendte, da jeg af den kunde faa at vide saa meget Mærklig. Efter min Faders Død hengik en for mig ubehagelig Tid af 5 Aar (1826-1831), i hvilken jeg alene maatte beskjæftige mig med Gaards-Arbeide. I September 1831 blev jeg endelig ansat som constitueret Skoleholder i Sognet; og nu fik jeg da Leilighed til at samle Kundskaber, hvortil jeg og saavidt muligt anvendte al den Tid, der blev tilovers fra det Arbeide, som jeg havde paataget mig. Det, som i denne Henseende kom mig mest til Nutte, var, at jeg havde Adgang til Lensmand Aarflots Bogsamling og blev velvilligen tjent med Bøger, som jeg ønskede. Skoleholderiet betjente jeg i to Aar. Jeg havde hørt, at Hr. Provst Thoresen tog

adskillige nyansatte Skoleholdere til sig, for at undervise dem, og jeg anmodede ham da om at faa komme til ham i samme Hensigt, hvilket han ogsaa lovede mig. Saaledes kom jeg i Provstens Huus i September 1833. Da Provsten mærkede, at jeg havde Lyst til at lære Noget og maaskee ogsaa Lyst til at være noget mere end Skoleholder, gjorde han mig det Tilbud, at jeg skulde forblive hos ham, hvilket Til-bud jeg naturligviis med Glæde modtog. Jeg fik saaledes Undervisning i Geographie, Historie, Grammatik og sener ogsaa i Latin, da Provsten ønskede at er-fare, om jeg var bekvem til at indgaae paa Studeringernes Vei, hvortil han ogsaa vilde have hjulpet mig, dersom dette hav-de været min alvorlige Beslutning. Virke-lig var jeg i Begyndelsen vakkende imellem Beslutningen om at vælge eller ikke vælge denne Vei, men endelig beslut-tede jeg dog det Sidste i Betragtning af hvor tungt og vanskeligt det vilde være for En af saa ringe Stand at omdanne sig saa aldeles, hvor langvarig Tid og Møje Stu-diet i de gamle Sprog vilde udkræve, hvor megen Omsorg og Bekostning man vilde bebyrde sin Velgjører med, og endelig hvor stort Antallet er af dem, der have valgt denne Bane og vanskelig kunde faa nogen Ansættelse. Den Tanke svævede for mig at forsøge hvorvidt man kunde bringe det i Kundskab uden at have studeret, at man desmere kunde virke til Almuens Oplysning, jo nærmere man stod den samme, og at man med Dannelse over sin Stand vilde være æret og anset, men i det modsatte Tilfælde ikke. Overalt var det min Beslutning, at den Aandsdannelse, jeg

kunde bekomme, skulde paa bedste Maade som muligt anvendes til Fordeel for den Stand, som jeg tilhørte.

Hos Herr Provst Thoresen opholdt jeg mig lidt mere end 2 Aar. I November 1835 kom jeg til Herr Capitain Daae paa Solnør som Privatlærer.

Den Videnskab, som jeg har fundet mest interesserende er Grammatikken. Al-lede for jeg kom til Skoleholdet, beskjæftigede jeg mig med den, og den første Begyndelse dertil var følgende: En Corporal, som jeg var vel bekjendt med, havde været paa Underofficerskolen i Bergen og havde der skrevet (eller afskrevet) et Udtog af Grammatikken som han viste mig, og som, da det var forfattet i en meget simpel og tydelig Stil, opvakte min Eftertanke. Siden laante jeg Hansens Grammatik i Modersmalet og læste den mange Gange igjennem, hvorved jeg hver Gang kom til at forstaae Noget, som jeg ikke før havde forstaaet. Da jeg nu kom til Herr Provsten, som før omtalt, var denne Videnskab mig altid behageligt, og skjønt den latinske Grammatik ofte fore-kom mig saare tung og besværlig, erkjender jeg dog nu, at jeg har havt megen Fordeel af samme ogsaa i Henseende til Kundskaben om Modersmalets Gramma-tik.

I de første Aar af mit Ophold hos Capitain Daae fortsatte jeg nu paa egen Haand forøgelsen af mine Sprokgund-skaber, idet jeg læste Grammatiker og Læsebøger i Tydisk, Fransk og Engelsk. Man bør imidlertid ikke troe, at jeg har dre-vet det synderlig vidt i disse Sprog. Paa denne Tid opkom hos mig den Tanke, at jeg til et Forsøg vilde selvstændigen og paa egen Haand undersøge og behandle et Sprog. Dette Sprog var nemlig det, som jeg egentlig kunde kalde mit Modersmaal og som jeg ikke fandt behandlet i nogen Grammatik. Jeg errindrede at have engang seet Hallagers norske Ordsamling, samt nogle mindre norske Ordsamlinger; men - "hvorfor, tænkte jeg, blive ikke de norske Dialekter behandlede ligesom andre Sprog? Hvorfor seer man ikke grammatikalske Undersøgelser, eller Ordbøger, hvori Ordernes Former, Kjøn, Konjugation o.s.v. er anmærket? Ere ikke vore Dialekter, eller det gamle og ægte norske Sprog, værdige en grundigere Be-handling?" "Et saadant Arbeide", tænkte jeg, "kan kun udføres af En, der er født og opdragen i en Bondes Hytte. Jeg vil forsøge et saadant Arbeide." Til Bestyrk-

Til s. 9

Kva er det norske og kva er norsk mål?

Av Johannes Gjerdåker

Med utgangspunkt i den nye boka av Jostein Krokvik: "Norskrøtt skriftmåls store fall" problematiserer K. E. Steffens i Vestmannen nr. 10/1995, omgrepene "det nasjonale" og steller ut ifrå det spørsmålsteikn ved "det norske". Steffens skriv: *Noko spesifikt norsk kan snaudt identifiserast, det er glidande overgangar millom t.d. dei skandinaviske språka, og ingen indre einskap i norske dialektar, der ein kan finna mangt eit "dansk" målmerke som heilt naturleg har vokse fram av gammalnorsk.*

I eit anna avsnitt skriv Steffens: *Sjølv ser eg det slik at "det norske" er ein tanke- og fantasikonstruksjon utan nokon eigenleg substans som kan klårleggjerast og definera. Det høyrer sjølv sagt med at "det norske" ikkje er i nokor serstode: like innhaldslause er omgrep som "det franske", "det engelske" osb. Ei så radikal spørsmålsetjing er verdfull fordi ho driv fram etertanken og nye spørsmål.*

Eg vil gjerne føra inn i ordskiftet nokre tankar om "det franske" som André Gide skreiv inn i dagboka si 13. februar 1943. (Dagbøkene til Gide høyrer i dag til den klassiske franske litteraturen.) Der seier Gide:

Berre når ein sams fåre trugar, råder semje i Frankrike, elles er det, og vil det i Frankrike alltid vera, oppdelingar og

Frå s. 8

else søgte jeg nu også at erhverve Kundskab om det islandske og svenske Sprog. Imidlertid optegnede jeg Alt, hvad der tjente til min Hensigt [,] og uddrog af mine Materialier først en grammatikalsk Oversigt, der er skrevet i 1839, og senere en lidt fuldkommere i 1841.

Hvad jeg dernæst i de senere Aar har mest beskjæftiget mig med, er Plantelæren. Fra første Tid havde jeg stor lyst til at kjende de systematiske Navne paa Søndmørs Dyr og Planter. Ved de planter, som havde et almindeligt Trivialnavn, fandt jeg i Strøms Søndm. Beskr. det Linneiske Slægtsnavn, hvilket fornøiede mig meget; men videre kom jeg imidlertid ikke, før da jeg i 1838 fik Hornemanns Plantelære i Hænder. Af Mangel paa andre Hjælpemidler især Tegninger, har jeg i den senere Tid ganske opgivet dette Arbeide, især da jeg ikke kan drive det videre uden Bekostning, hvilken for Tiden aldrig vilde erstattes.

parti. Takk vere dette er den fine jamvekta til i vår kultur, ei jamvekt i mangfold. Alltid ein Montaigne mot ein Pascal, og, i vår tid, ein Valéry mot ein Claudel. Stundom vinn den eine røysta over den andre i styrke og storleik, men ve over dei tidene då den andre røysta vert så veik at høtagnar. Den fine tanken er sterkest på den måten at han ikkje ynskjer å vera åleine om å hørt til å tala. Eg kjenner at eg er runnen av fransk kultur, og at eg er bunden til han med alt mitt hjarta og all min tanke. Eg kan ikkje gå langt bort ifrå denne kulturen, før enn eg taper meg sjølv av syn og misser kjensla av meg sjølv.

Kanskje råkar André Gide her noko ålment, noko som ikkje berre finst i alle nasjonalkulturar, men som er alle nasjonalkulturar: djupgripande kløyvingar som varer hundreår etter hundreår (eller tusenår etter tusenår), men som likevel dirrar nye av liv til kvar tid, så snart dei vert aktualiserte. Hjå oss, i Noreg, har me alltid ein Eirik Jarl mot ein Olav Tryggvason, ein Erling Skjalgsson mot ein Olav Haraldsson; me veit kor verknadsfullt diktaren Per Sivle aktualiserte motsetnadene i norsk millomaldersoge i diki sine i den politiske striden 1885-1900. Er det ikkje just denne sameiga, dette hopehavet om motsetnader, som er det serskilt norske?

Kan henda er det norske ikkje ein ferdig substans som kan klårleggjerast, ikkje ei fast blokk som kan definera, men heller ein prosess, ein samtale millom motsetnader frå farne tider, som me står midt oppe i?

I dette feltet millom motsetnader lever det nynorske skriftmålet som er grunnlagt på dei norske målføra. Det er indre einskap millom dei norske dialektane, trass i alt som skil. Av det fylgjer den tanken som Ivar Aasen sette fram i "Minningar frå Målstriden um Hausten 1858":

Men det vilja me tenkja, at her alltid vil finnast Folk, som kunna skyna og samtykkja desse Setningarne: at det rette heimlege Mål i landet er det som Landsens Folk hever ert ifrå Forfedrom, frå den eine Ætti til den andre, og som no um Stunder, til Tråss fyre all Fortrengsla og Vanvyrding, endå hever Grunnlag og Emne til eit Bokmål, lika so godt som nokot av Grannfolka-Måli...

Frå Holbergs hage strøymer idéar

Ludvig Holberg er ikkje gløymd i fødebyen. Tvertum. Minnet um han er levande, og frå hans verk strøymer idéane, framleis friske og til glede og ettertanke. Det vart på ny stadfest på dagen 311 år etter han vart fødd. Då var ein stor flokk frå Holbergklubben i Bergen samla ved det hotellet på Nordnes som ber hans namn, og formannen i Hovudutvalg for fritid, kultur og kirke, kommunalråd Ole Jørgen Johansen, innvigde friumrådet bak hotellet, Henriks hage og Pernilles hage, og Leon Roalds to fine bronserelièffar som er plasserte på hotellveggen. Sunnmørs-kunstnaren Leon Roald vart hylla både då og seinare ved ei samkoma på hotellet. Der fortalte hotelldirektør Berntsen at dei på Comfort Holberg Hotel vil skipa ein Holbergklubb med samvær ein gong i vika, for dei som bur på hotellet og andre.

Formannen i Holbergklubben i Bergen, professor Arnljot Strømme Svendsen, tala um Holbergs oppvokster, og um upphaldet hans i Gudbrandsdalen i ung alder og seinare hans lange tid i Danmark. Han lever i bergenske hjarto, han vert spela på teater, no på nye Komedia i Bergen. Og Andreas Takvam, formann i bydelsutval Sentrum, understrika verdet av at byen no hev fenge hotell som ber Holbergs namn og som stend for god byggeskikk.

Holbers Epistlar

Og so kom Holberg, komedieskaparen og filosofen, til ordes i eit program som dramatikaren og skodespelaren Morten Jostad framførde. Han las frå Holbergs mange Epistlar, dei som ikkje hev titel, berre nummer. Det er epistlar med utrulege variasjonar, skapte av glad undring. Denne filosofen høyrer Bergen og Nykyrkjesokni til, sa Jostad, og upplyste at han no hev skrive Epistel nr. 540, eit drama um reisefeber som han let oss få fine smakebitar av.

Ludv. Jerdal

**Spreid lesnad
på godt mål!
Spreid
Vestmannen**

Sterke leter

Mette Tine Bruun:
NATMASKER, dikt, 59 s.
Gyldendal, Kjøbenhavn, 1995

Etter mange hundrad års sambandstid bør den danske bokheimen framleis stå oss nordmenn nær, det kostar so lite i høye til det me fær att. Inkje det at danskar skriv betre enn nordmenn, men det gjev oss radt dubbelt so mykje å velja i, og det gjer godt.

Eg hev nett lese ei diktsamling av 39 år gamle Mette Tine Bruun. Ho er mor, hev til og med trillingar, og upplevelingi av dette gjev tids innhald åt diki hennar utan at ho vert privat. Ho er klår yver at godt inn på halvparten av alle menneske har upplevd eller vil koma til å uppleva noko av det same. Og ho stanar ikkje ved morsrolle og lukkekjensle. Fødsel avlar daude:

barnet vokser
ud
og legges tilbage i
den sorte
vugge.

Etter kvart kom eg under med at Mette Tine Bruun legg umtankje i å gjeva dikti namn. Og eg tok til å grune på titteldiktet "Natmasker". Eg trur ho fortel meg at i notti, i draumen, kastar me maska som um dagen ikkje er nokor maske av di ho sit fast, og me kan verta merkte av uppleveligar, og me endrar oss:

vågner
med ederkoppespindets
røde tråde spændt ud
over min
kind.

Ho hev stor bilætskapande evne, og ordbilæti hennar er laga i sterke tunge leter utan at ho alltid tarv nemne dei ved namn. Det vert i sin tur eit bilæte på kor framifrå ho rår med språket.

Eit bilæte kan vera heile diktet, langt eller stutt. Då finst det døme i samlingi på at Mette Tine Bruun tek det for lettvin; krossen i vindauge fær meg t.d. til å tenkje på Evard Munch, gong på gong nytta han dette motivet, og det kjennest ufriktist å møte det atte som eit teikn hjå ein annan nordisk kunstnar. Eg trur ikkje at Mette Tine Bruun hev motivet frå seg sjølv.

Ho lagar bilætgåtor av ord, set

bilætrader i hop på sitt vis. For meg vert mange av desse dikti uskynlege eller huglause trass i dei sterke bilæti. Men kva gjer vel det når ho stundom råkar meg i hijarterti og fær meg uroleg til å leite. Til eit døme på det siste veil eg syne kvenna med bundingen som trur ho bur seg berre til vetteren:

*mens et egern
planlægger sin vinter
binder hun sjælet
de nye mørnstre
om sin hals.*

Herren øydelagde Sodoma og Gomorra av di han ikkje fann ti gode der, men eg vil spara på "Natmasker" av Mette Tine Bruun av di det der finst gode nok dikt til å gjeva samlingi verde for den som leitar. Finst det forresten lyrikkelskarar som ikkje er leitarar?

KONFRONTATION

*Den mørke stemme
en tunnel
jeg trækkes igennem
og munden lukket om
vand
på bunden en kølig
handske griber mine
ankler
svinger mig ind i
verdens metal.*

Forfattarinna hev tidlegare gjeve ut diktsamlingi "De betydningsfulde kvinder" (1992), og barneboki "Gnæk og knæk" (1993).

Arne Horge

Finske stadnamn på Finnskogen

Tuula Eskeland hev skrive ei doktoravhandling um finske stadnamn på Finnskogen i Hedmark. Dei finske stadnamni hev bakgrunn i innvandring som er dokumenterleg frå kring 1640, men som gjeng attende til millomalderen. Ein stor part av finnane kom frå stroket Savolaks. Avhandlingi hev med 1568 namn, dei fleste uppsrivne etter samtalar med stadtjende folk.

Dette les me i siste "Nytt om namn", nr. 22, som me nyleg fekk sendande. Me ser at "Norsk Personnamnleksikon" ved Kristoffer Kruken kom i ny og sterkt auka utgåva på Samlaget i 1995 - fyresteugåva kom i 1982. Kristian Strømshaug hev sendt ut "Mål i Østfold" saman med Arve Borg og Joleik Øverby, med ordtilfang frå kjende samlarar som Aasen og Ross, og med eit yversyn yver stadnamn. I boki er gode kjeldeupplysningar og teikningar. Boki er eit viktig tilskot "til målkunnskapen i eit fylke der det nedervde talet må seiast å ha hatt noko trongare kår enn i andre landsdelar", skriv B(otolv) H(elleland), noko som venteleg er rett.

Mykje kunde nemnast frå "Nytt um namn". Det lyt vera. Her er ein teig um namnebøker frå grannelandi, og i Danmark er 2000 kattenamn umhandla i ei ny bok med grunnlag i djup og lang kjærleik til katten. Ei islandsk bok tek fyre seg hestenamn i fortid og notid, og me merkar oss at tittelen hev med det gamle namnet *Hrimfaxi*. Me finn ein norsk namnebibliografi for 1994 med tilvising til kring 80 bøker og utgreideringar. Bladstyrarar er Botolv Helleland og Kristoffer Kruken, og du fær "Nytt om namn" pluss tidsskriftet "Namn og nemne" ved å meld inn i Norsk namnelag. Det er rimeleg, berre 130,- kronor året. Tilskrifti er Nordisk institutt, Sydnesplass 9, 5007 Bergen, eller Universitetet i Oslo, Avdeling for namnegranskning, Postboks 1011 Blindern, 0215 Oslo.

Jostein Krokvik

Marøy i NRK

I morgonsending i NRK, Hordaland, vart formannen i Vestlandske Mållag, Lars Bjarne Marøy, no i janur intervjua um namni Noreg-Norge i nynorsk. Han hevda Noreg-synet, slik alle greiner av den organiserte målrørsla gjer, og la til at det sjølv sagt ikkje er forbod mot å skriva Norge for nynorskninga som stend fritt. Marøy tala eit velflitt i-mål og kom godt ifrå innslaget.

Målsak og media

Av Lars Bjørne Marøy

Korleis skal me forstå målsaki i samtid i vår? Me kjem ikkje utanum at målsaki må setjast opp mot ein større bakgrunn. Altfor sjeldan hev målfolk evna til å samla soga um norsk mål i ei manande framstelling. Målpolitiske ordskifte er i mangt i ferd med å koka ned til ei meiningsløysa. Det kann vera mange grunnar til den målpolitiske ørkenvandringi. Eg vil freista syna nokre samanhengar.

For um lag 150 år sidan var Noreg prega av ættekulturen. Med ættekultur her meiner eg munnleg yverlevering frå far til son og frå mor til datter. Sambandet millom ættledene var viktigare enn bokleg lærdom. Kulturberarane trong ikkje vera serleg bokkunnige. Det kunde heller vera menneske som hadde stor evna til å hugsa og gjeva att visor og forteljingar og som kunde bera dei vidare. Bodskapane i denne kulturen trong ikkje gjeva seg ut for noko ålmənt.

Di viktigare den skriftlege kulturen vert, di meir endrar den folkelege meiningskapingi seg. Mot slutten av 1800-talet kjem dei store samskipnadene, og folk frå ulike landsluter byrjar å få trond til å finna samlande identitetsdrag i litteraturen. Aasen, Garborg, Sivle Bjørnson og mange fleire skreiv songar og dikt, og Elias Blix skreiv salmar. Dei var med på å skapa ei ny kulturfrem. Litteraturen kunde spreidast meir og meir etter kvart som dei nye ferdagreidone vann fram (ordet ferdagreidor er nyatta av Arne Bergsgård - kommunikasjonsmiddel). Snart kom avisone fram til dei minste og mest avsides-liggjande lutene i landet. Samskipnadene vart verktøy for saker med ålmənt innhald, som kunde få ei endefram tyding. Til dømes kunde kravet um 8-timars arbeidsdag verta målbore med grunngjevingar som ættekulturen aldri kunde ha kome fram til. Det naturlege utifrå samfundsbygnaden i ættesamfundet vilde ha vore å godtaka dei rådande samfundstilhøvi som dei var. Men den nye mediestoda gjorde det gjenomførleg å samla interessen til meir og mindre vanlige folkegrupper.

Målørsla voks fram i brytingi millom ei utviklingsleid som kann knytast til den gamle ættekulturen og ei utviklingsleid som kann knytast til det nye samfundet med store nasjonale samskipnader. I den gamle ættekulturen låg det mykje av eit utsilingssystem. Straumdrag utanifrå trond lang tid på å gro inn i ættekulturen. Den boklege litteraturen i Noreg var langt på veg ein samllitteratur med Danmark. Bøkene til "dei fire store" vart prenta i Danmark, og vart lesne i Danmark, utan at dei vart umsette. Etter kvart som litteraturen vart eit viktigare medium, vart det klårt at dansk språk ikkje rømde dei kjenslemerkte verdiane som låg i den folke-

lege ættekulturen. Det førde til at dei som tidlegare kunde ha vorte kulturberarar i ættesamndi no i staden vart målmenn. Dei lyfta seg fram gjennom det skriftlege mediet. Skriveevna avløyste forteljeevnna.

Skriftmediet var utgangspunktet for ei ny meiningskaping. Bøker vart tilgjengelege for ein stor krins leesarar. Litteraturen skapa sakte, men med stor truverigskap ein nasjonal likskap eller identitet. Um folk flest ikkje las so mykje finlitteratur, so merka dei at språket var i rørsla på mangfaldige vis. Dei kom i tettare hopehav med folk frå andre landsluter som nyttar norskrott dialekt.

Endå klårare vart stemnelina i språket gjennom eit munnleg medium som radioen. Radioen var med på å skapa ei form for upersonleg taalemålssamhandling. To personar kunde snakka saman på radioen nett som folk flest vilde ha gjort det, men samstundes skulde dei ytra seg på vegner av alle i nasjonen. Flosklar som å ytra seg *for kongeriket eller for heile folket eller på vegner av det norske folket* eller liknande, er ikkje tome. Det norstkanske målet konsolidera seg gjennom det normera taalemålet i radioen.

Målutviklingi i Noreg førde til at bygdene jamt yver hadde eitt skriftmål og byane eit anna. Det vart skapa eit gap i litteratursoga som den norstkanske sida ikkje kunde finna seg til rettes med. Dersom den norstkanske sida skulde halda uppe sambandet med Danmark, vilde målmennene kunna gje ra av ein norsk tradisjon som ikkje hadde funnest fyrr. Men på same tid var både den høgnorske og den norstkanske litteraturen bundne til den norstkanske samkjensla, endå um litteraturforskarane hev freista å sjå burt frå mykje av hopehavet med Danmark. Litteratur som var skriven av danskar i Danmark var ei næringskjelda for mange forfattarar, og eventyri til H. C. Andersen vart like mykje folkeeiga i Noreg som i Danmark. Dessutan må me heller ikkje gløyma at det danske målet i Noreg var mottakeleg for ord og uttrykksmåtar frå det danske målet i Danmark. Den sameiga som ligg i det, kann me sjå når me samanliknar ordgodset me hev sams med Danmark med ordgodset me hev sams med Sverige. Svenskane hev eit repertoire av ord som er heilt ukjende for både danskar og nordmenn.

Det munnlege taalemålsidealet vart ein viktig lekk i nasjonsbyggjungi. Det munnlege skulde formidla det skriftlege som vokser fram. Men den nynorske skriftformi var ikkje fast innarbeidd, og i målørsla var folk som hadde sers ymsande meininger um den skriftlege utformingi av målet. Det førde til uvissa um taalemåls- og skriftmålsuppfatningi. Det var oppfatningi

av kva nynorsken var, som kunde yvertyda folk til å velja nynorsk. Det var ikkje det dei sjølv kunde prestera av målbruk. Nett oppfatningi av det ålmenne språket var ein del av uppbrotet frå ættesamfundet. Tidlegare hadde det ålmenne språket vore uinteressant, for det var ikkje den viktigast kulturfomidlaren. No hadde det ålmenne språket vorte ein del av den rolla som den einskilde samfundsaktøren skulde fylla.

I møtet millom by og bygdekultur fekk den norske målstoda mykje å segja. Byen, som var i sterkt vokster fram til um lag 1970, stod for eit måldanningsideal som var eit kjenneleg brot med ættekulturen og den folkelege yverleveringstradisjonen. Folk av bondeætt kom inn i ein ny måltradisjon når dei voksa opp i byen. Dimed vart det skapa kunstig avstand til det høgnorske målgodset, og ein falsk nærliek til det tradisjonelle norstkanske. Det norske målet kann gjera slutt på den kunstige avstanden ved å representera ein røyndom som byfolk kjenner seg att i. Utan at det norske målet representerar by og land, vert målsaki ståande i stampe. Målørsla må gjera folk merksame på den nynorske litteraturen og på den meiningskapingi han stend for. Samstundes må det normerte taalemålet verta presentera for byfolk. Ein må sameina ættekulturen med det norske målet, og det norske målet må sameinast med bylivet i notidi. Då får nynorsken meining. Då kjem det litterære samlivet med Danmark på eit nytt plan, og me kann verta merksame på dei kulturelle verdiane som den danske luten av samllitteraturen gav oss. Mange av oss treng verta meir kulturmeditne. Me treng å verta meir kritiske til den nasjonsbyggjingsideologien som hev merkt delar av norsk soga.

Summe riksmålsfolk synest stundom tru at me målfolk vil setja skylappar på oss og ikkje bry oss med annan litteratur enn den nynorske. Det er sjølv sagt ikkje rett. Me må velja ut nynorsk litteratur i mange tilfelle, um me skal halda uppe evna til å skriva nynorsk. Men det er nok eit mål for mange, i allfall for meg, å lesa so mykje norstkansk litteratur som mogeleg. Dimeir nynorsken greider å taka opp tankestoff frå den norstkanske litteraturen, di høgare vert umdømet og det åndelege verdet til det nynorske målet. Og når ein først hev åhug for noko, spelar målformi ei underordna rolla, difor er det ein rikdom å gjeva ut nynorske bøker som folk på den norstkanske sida får hug til å lesa. Den rikdomen eiga norstkansen jamt yver so mykje av at den nynorske sida kjem til kort.

Or Tuftekallen 16.nov.1995

Juli midt i verdi

Av Sveinung Ones

I sumar var Tuftekallen på sjøferd, og slik bar det til:

Eg flyt på ei svart svane i still sjø. Lyfter vengene våre; det er åreblad, og dropar drys frå deim og dropane set ringar i vatnet. Bak oss kjølstripe, slake bylgjar kryssar strendene.

Mi svarte svane kallast oselvar. Oselvaren hev so lang, so lang ei ætt. Ætti kan reknast attover meir enn tusund år. Oselvaren er vakraste skapnad, laga av menneske, som flyt på vestlandske fjordar og heilt åt havet.

Oselvar? Å ja, men me seier helst *færing* um den lette kroppen med mjuke former. Femina den sterke som let seg stryka yver sumarheit hud, som sjølv kjæler for

mak sjø og trassar stormen ei haustanatt.

Me er på veg, færingen og eg. Det finst ein holme og ei kvit vik. Me hev vori der før. Eg hev lauga meg der i ei verdi som er langt burte, og eg finn henne att, vår gamle verdi. Det er kveld, det er mildt, soli sig i hav.

Me glir mot sand. Eg hev drege nokre palar. Enno stend grua der, må ha stande so i hundre år. Ei gryte hev eg med.

Turre strå, lyng, nokre plankebitar, ei fyrtikk burtåt. Det fatar. Salt sjø i gryta. Det kokar upp, eg slepper fisk og lever samfengt uti.

Me er i selskap. Måse hekkar her. Dei er ikkje uvane med folk, dei flyg ikkje av reiret for mi skuld. Her er egg med foster i, dunnyste på veg ut, nokre alt ute.

Skyming, eg ser småpale i yre kast. Dei leikar seg, dei kappsym, tverrsnur og plaskar i vassyta.

Set meg innåt ei flat helle, fisk og lever koka, eg legg store molar på ei rekfjøl eg fann i fjøra. Brukar fingrar og slirekniv. Smakar søtt. Spytta ut bein og skinn.

Legg meir på grua. Kjølegare, og elden varmar. Eg ser inn i elden. Ser bogar og linjor, tårn og spir, menneske og fabeldyr.

Ein sigd er eit skip som siglar på himmel. Eg helsar henne, Luna. Ho helsar att, blunkar.

Eg er ikkje åleine. Eg stend i sentrum, er midt i verdi, midt i allheimen. Høyrer plask frå minken som gjeng uti på hi sida

holmen, skimtar ei hjortekolle på hi sida sundet.

Eg hev teppe med, og skinnfeld. Breider ut felden, tullar gamalt gras inn i trøya mi. Eg vil ikkje hava stein til pute, vil liggja mjukt. Strekkjer meg under teppi.

Stjernone. Himmelen yver meg. Himmel og jord er mitt. Mitt. Alt er mitt, og alt deler eg med alt anna.

Sveinung Ones.

800-års minne

I 1996 er det 800 år sidan baglarane reiste seg mot Sverre Sigurdsson som då var lyst i bann av Paven i Rom. Reisingi bar til i 1196, og baglarane var sterkaste og fárlegaste flokken som stod imot Sverre. I brodden for baglarreisingi stod bisp Nikolaus i Oslo og erkebispe Eirik i Nidaros. Dei stod sterkest austanfjells, og til tider rådde dei for godt som heile Austlandet.

Sverre laut strida imot baglarane livet ut, og setter han døydde (1202), heldt striðen fram til 1217 då både flokkane samlast kring Håkon Håkonsson. Namnet baglarane kjem av det gamalnorske ordet for bispestav, bagall, og tyder bispeflokkens eller kyrkjepartiet.

mål og makt

- * Mål og Makt er tidsskriftet åt Studentmållaget i Oslo
- * Mål og Makt er det leiande målteoretiske tidsskriftet i målrørsla
- * Mål og Makt kjem med 4 nummer i året og kostar 90,- kr i 1995
- * Siste nummer utkome i 1995:
  - Torbjørn Grønvik: **Om Norsk Bibel 88 på nynorsk**
  - Magnar Kartveit: **Mål og makt i Norsk Bibel**
  - Hans Bringeland: **Salme 151**
  - Roger Dyrøy: **Nynorskbibelen - eit historisk oversyn**
  - Kjell Venås: **Talemålet, litteraturen og norma i nynorsk**

-
- Send meg M&M nr. 4/94 **Språk, identitet, nasjonalitet og EU**, 25,-
  - Send meg M&M nr. 1/95 **Steinar Schjøtt 150 år**, 25,-
  - Send meg M&M nr. 2/95 **Økologi, Garborg og Kinck Norge?**, 25,-
  - Send meg M&M nr. 3/95 **Det nynorske bibelmålet**, 25,-
  - Eg tingar M&M for 90 kr året.

NAMN: _____

ADRESSE: _____

POSTNR: _____ STAD: _____

Send åt: Mål og Makt, Nordahl Bruns gt. 22, 0165 Oslo
Tlf.: 22 36 40 43 Faks: 22 36 40 68

IvarAasen-sambandet

Ivar Aasen-sambandet arbeider for måldyrking og målreising. Sambandet krev fulle rettar for nynorsk i Noreg, og innanfor nynorsken krev me fulle rettar for i-målet som Ivar Aasen valde.

Sambandet tevlar ikkje med resten av norsk målrørsla, men hev ei ser gjerning i rørsla. I Sambandet kan både lag og einskildlemer vera med, og me ser gjerne at du er med både i mållag der du bur og beinveges i Sambandet. Skriv deg inn!

Årspengar for beinveges innmelde kr. 50,-.

Innmelding til kassastryren:
Ivar Aasen-sambandet v/Torolv Hustad
Elvenesvegen 10 C
5050 Nesttun
Postgiro 0814 20 27 209

Tusund år

Av Eigil Lehmann

Eigil Lehmann hadde Tuftekallen på jolemøtet i Vestmannalaget 14. des. 1995, og der hadde han denne røda:

Formannen i Vestmannalaget bad meg um "ein liten tuftekall" denne gongen, so eg skal prøva å ikkje vera langsøgjen. Prøva, ikkje lova. For du skal ikkje koma med falskt vitnemål, korkje um deg sjølv eller andre. So no fær det våga seg.

Tusund år er emnet, og hev vore emnet i dag - og i år. Eg vil halda fram med det, det høver seg vél for ein tuftekall.

Du er ikkje nordmann utan du er tusund år gammal, heiter det, med eit hermelse frå meg sjølv. Men ålvorleg meint. Tusund år, korkje meir eller mindre. Desse tusund år er det som er vårt, og som er oss. Som er deg og meg. Utan deim er me ikkje oss sjølve, og kjenner ikkje oss sjølve. Det som er hendt, og tenkt, og sagt. Ikkje berre meinings, men formi. Ordi. Målet. Dei kann ikkje skiljast. Ordet vart kjøt, meinings tok form, so vart det, og so vart det verande. - Og best so er me heime med det, i Vestmannalaget vårt. Du må ikkje gløyma ordi som fødde oss og tédde oss fram som eit folk, som nordmenn. Norrøna, vigsla med heilag ande, med Kristi namn. Med Líknarbraut, med Sólarljód, med Lilja, med Draumkvædet, med Elias Blix. Lat oss lyda til det målet i dag òg, ifrå "Lilja":

*Almáttigr Gud, allra stéttá
yfirbiodandi engla ok thioda
ei thurfandi stadi né stundir
stad haldandi í kyrrleiks valdi
senn verandi úti ok inni
uppi ok nidri ok thar í midiu:*

*Lof sé thér um aldr ok avvi
eining sönñ í thrennum greinum.*

Dette målet hev i snart fem hundrad år ikkje vore vårt. Med reformasjonen fekk me ei luthersk kyrkja som ikkje var noko norsk kyrkja, men ei dansk kongskyrkja, med dansk mål og dansktalande presteskap. Fram til i dag. Me fekk norrøna att midt på 1800-talet, i ei væn og vyrdeleg form, ei Guds gåva bori fram til folket vårt med Ivar Aasen. Det hadde vore kyrkja si sak å taka imot denne gudsgåva med takk og sett henne i högsætet. Det gjorde ho ikkje. Målreisingi vart ikkje nokor kyrkje-reising, men ei lærrareising, med den avgrensing som ei slik reising måtte få. Det var berre ei makt som kunde reist reist oss upp som folk, det var kyrkja, ingi onnor. Og ho gjorde det ikkje. Norrøna som bibelmål i nynorsk form kom i 1921, men vart ikkje godkjend kyrkjebibel fyrr i 1938.

Målet å salmeskalden Elias Blix er ikkje godkjent liturgimål i kyrkja på hans heimstad den dag i dag. Ei salmebok på fedramålet vårt fekk ikkje godkjenning utan ho fekk inn eit tillegg på norsk dansk. Eg veit ikkje um salmebok frå noko anna land her nord, der kyrkjelyden soleis hev fenge prakka på seg eit anna mål attåt sitt eige.

Etter reformasjonen hev me her i byen havt ein einaste heilnorsk bisp, Peter Hognestad. Då han fór i jordi stod flaggstengerne her i byen tome. I seinare tid hev her vore ein einaste prest som hev nekta å halda halvdansk messa. Han vart mobba ut. I domkyrkja her i byen hev det, etter det eg veit, til denne tid ikkje vore haldi ei einaste nynorsk messa med nynorsk liturgi. Soknerrådet hev teke beint nedfyre. Heilnorske gudstenester hev vore haldne i spedalskekyrkja St. Jørgen. Å vera målmann var sett på lina med å vera spedalsk, der kunde dei få halda til. Endå ikkje for vel her heller. Tuftekallen hev sjølv hørt Bergens-madammer som hadde forvilla seg inn på nynorsk gudstenesta, sitja og mogla seg imillom: "Kan ikkje disse bønderne holle seg for seg sell!"

Dette er noko um våre tusund år, i denne byen som i fem hundrad år hev vore ein dansk by med dansk tunga og dansk namn Bergen, på ruinhaugane etter den norske kongsbyen Bjørgvin.

Men det søyler ikkje, til å vera nordmann, med berre fem hundrad år. Du er ikkje nordmann utan du er tusund år gammal.

So emnet for i dag - *Tusund år* - er rett og godt, og sannt.

Høgnorskringen

Høgnorskringen er ein ring av korresponderande lagslemer som ynskjer å styrkja det nynorske skriftmålet i sitt "beste lag" (Aasen). I sjølve høgnorsknamnet ligg eit program. Ringen er med i Ivar Aasen-sambandet. Årspengar kr 50,-.

Skriv til: Høgnorskringen
v/Vestmannen
6143 Fiskåbygd

Postgiro 0803 4591343

DAG OG TID

Pilestredet 8
0180 Oslo

Telefon:
22 33 00 97

Telefaks:
22 41 42 10

**Verdas einaste
riksavis på
nynorsk!**

Partipolitisk
ubunden vekeavis
med brei kultur-
dekking og
fingeren i jorda.

Trelasthandel

På 1500-talet tok nederlandske skutor til å koma opp til norskekysten for å handle timber og trelast. Ogso til Baltikum drog nederlendarane. No knyter dei på nytt handelssamband med baltarane. I september 1995 skreiv det estiske selskapet AS Rait under på ein avtale um trelast med det nederlandske firmaet Eduard van Leer. Avtalen gjer AS Rait til representant for van Leer i Estland, og kan koma til å lette utførsla av estisk trelast til Vest-Europa. Det er serleg granvyrkje Eduard van Leer kjøper i Estland og sel vidare til andre europeiske land. AS Rait syter for nærmare 70% av salet av plankar og bord frå Estland til Nederland, og selskapet har kontrakt med kring 30 mindre estiske sagbruk i alle delar av landet.

I fjar låg Nederland på trettande plass mellom kjøparane av estisk trelast. I eit yver-syn for fyrste halvår i 1995 er denne plasseringi bytt ut med ein setteplass som kosta nederlendarane i alt 14,7 millionar estiske kronor. Går me attende til 1992, handla nederlendarane dette året berre for 100 000 kronor i estisk trelast. - Ei norsk krone er verd på lag 1,80 estiske.

Arne Horge

Språkrådet eit målpolitsk organ

I Gula Tidend 3. januar i år hev formannen i Vestlandske Mållag, Lars Bjarne Marøy, eit innhaldsrikt innlegg der han med bakgrunn i Norsk språkråds eigne utspel syner at Språkrådet ikkje berre er eit målpolitiske organ, men hev målpolitiske slagsida. For mange er ikkje dette nytt. Slik hev det vore i alle høve sidan 1934, då fyrebodet til Språkrådet, den departementale rettskrivningsnemndi, vart utpeika. Nynorsk hev ingen jamstelt plass i Rådet. I Styret på 6 personar hev bokmålsfolk og ein talssmann for Språkleg Samling fleirtal.

På eit møte nyleg vilde sume i Språkrådet, m.a. Dag Gundersen, ha nye skrivemåtar for ei mengd engelske låneord. Soleis t.d. "sørvis", "inputt" og "utputt" for engelsk *service, input* og *output*. "Norvagisering" er dette kalla, anten det no er å rekna for uppnorskning eller ei. Ikkje berre Marøy men òg i Oslo-pressa hev det kome fram tvilande synsmåtar.

I fleire høve er det tenlegare å prøva med avløysarord for låneordi, heller enn talemålsnær norsk skrivemåte, meiner Marøy. Han spør um det ikkje er på tide at språkstridskrefte og skriftspråkut-daningi fær råda seg sjølv.

Anti-nasjonal målsoga

Ny pensumbok for norskstudentar

Um dette skriv Oddmund Hoel i nr. 3/1995 av "Mål og makt", tidsskrift til Studentmållaget i Oslo. Den nye målsoga er skrivi av Arne Torp, fyrsteamanuensis i nordisk, og Lars S. Vikør, professor i leksikografi, ved Universitetet i Oslo. Den beste samla framstellingi til no av nyare norsk målsoga, skriv Hoel, som hev djupgripande kritiske merknader. Millom anna saknar han umtale og umdøming av innverknaden på norsk målpolitikk frå norskfilologar ved Universitetet i Oslo, der bandi til rettskrivningsnemnder, språknemder og språkråd hev vore so sterke dette hundradåret at språkteknekratiet i bolkar hev hatt godt som einevelde yver normeringi. Torp og Vikør høyrer til flokken, skriv Hoel.

Ei ny bok um nasjonalisme hev statsvitaren Øivind Østerud skrive, "Hva er nasjonalisme?" Um denne boki skriv Roar Madsen at ho vil tena godt til innføringsbok og utgangspunkt for vidare gransking. Madsen tykkjer likevel at boki kunde gjenge lenger og djupare inn i emnet; ho er på 137 sidor. Østerud avviser, um eg skynar meldingi rett, at nasjonalismen høyrer til på ei politisk vinstre-høgre-lina. Nasjonalismen skifter farge etter den historiske, geopolitiske, statlege og kulturelle umverdi, liknar nærmast ein kameleon og kan vera både det eine og det andre. Madsen er kritisk til sumt, m.a. til ei formulering um at det nynorske målet "vart reist av Ivar Aasen på grunnlag av vestnorske dialekter med kraftige røtter i norrønt mål", men hovudsummen hans er positiv.

Fleire stykke er knytte til norsk bibelmål - av Torbjørn Grønvik, Magnar Kartveit, Roger Dyrøy og Hans Bringeland. Kjell Venås skriv um "Talemålet, litteraturen og norma i nynorsk", der han segjer at tri-kynssystem og a-bøygning (i gjerningsord) "sit fast som fjell i den norske folkesjela". Noko som er sant nok i munnsleg mål, men som ikkje hev hindra at nett dei nemnde innslagi hev vore på skriftleg nedtur lenge i eit bokmål som vel lite finst att i radikal utgåva. Til sist skal nemnast utdragi frå *Heidrun*, det handskrivne bladet til Studentmållaget den fyrste tidi etter skipingi 31. oktober 1900. Eit stykke frå den gongen heiter "Kvinna og samfunnslivet". Kvinnesak er mansak, heitte det ved hundradårsskiftet.

Jostein Krokvik

HIV UT BOKMÅLET!

Det er kva Norsk Målungdom (NMU) meiner me skal gjera i dette landet.

Korleis me skal gjera dette kan DU lesa om i meldingsbladet åt NMU - EG.

EG kjem ut med seks nummer i året, og det kostar berre 120 kroner for ei årstinging. (*Medlemer i NMU faer bladet gratis*)

TING EG OG LES UM: grunnlaget for målreisingi, organisasjonsstoff, nasjonale spørsmål i andre land, målbruk og normaltalemål, friske ordskifte, og mykje meir for målinteresserte!

JA, eg vil tinga EG

Namn:

Adresse:

Poststad:

Send åt: Norsk Målungdom, Nordahl Bruns gate 22, 0165 Oslo, tlf: 22 36 40 43, Faks: 22 36 40 68

Garm d. y.:

På Ivar Aasens grunn

Ivar Aasen hev kome meir og meir i brennpunktet millom målfolk siste åri, både namnet, mannen og verket. Medan alt som hadde med Aasen å gjera nærast møtte likessæle, tagnad eller vanvyrdnad i den mest hovudlause samrøringsøsingi, er Aasen i dag atter komen dit han retteleg høyrer heime - på ein heidersplass.

I dag tek målfolk av alle slag til å skyna den djupe sanningi i P. A. Munchs og Arnulf Øverlands ord: Ivar Aasen var eit geni. Ingen som levde samstundes med Aasen eller hev levt etterpå mæler seg på langt nær med han i språkleg innsyn og klårsyn. Den som hev kome Aasen nærast, er kanskje Gustav Indrebø; og han fylgde i all hovudsak Aasen. Um Aasen nok til det siste sanna at det etterreiste norske målsystemet hans tolde tillempingar i sume småting, hev ingen - ingen - peika på nyko system som er betre eller som vilde ha von um på fritt grunnlagå halda seg so godt i tevling med norskdansk bokmål. Det må vera berrsynt for alle. Alle andre freistnader hev ført til indre krangel og strid.

Jau, Aasen hev kome i ljoskastaren og til heiders. Og 1996 er det store Aasen-året som hev byrja med fynd og klem. I slike tider er det mange som gjerne vil pynta seg med Aasens målslege arvesylv. Dei segjer seg byggja på Aasens *grunn* både her og der. Skynleg nok.

Botna på berget -.

Kva er so Aasens *grunn* i målvegen? Det kan alle finna ut um dei vil. Du finn det ved å granska Aasens endelege målbygg, slik han let let det frå seg midt på 1870-talet og seinare, i *Norsk Ordbog* (1873), *Heimsyn* og fleire stader.

Hovudhrynestein i målarven etter Aasen er i-målet. Ivar Aasen skrev aldri anna enn i-mål so langt og lenge det var tale um norsk standardmål, nasjonalmål, høgnorsk. Aldri. Dei gongene det kom a-mål frå hans hand, var det rein dialektkskriving.

Sanningi skal fram. Den som vil byggja på Aasens målgrunn, kan ikkje vraka Aasens hovudhrynestein. No er det sant nok lenge sidan Aasen fall ifrå, og offisielt skriftmål hev vorte verherja til det utrulege med statleg målfikling og statleg måltvang. Det trengst ingen profet for å spå at den statlege misferdi venteleg kjem til å setja sume langtidsspor. Men heller ikkje slike langtidsspor er ævelege. Jamstelt i-mål er eit vilkår for å vera på Aasens grunn. Eit anna vilkår er språkleg valfridom innan rimelege grensor.

Nye bøker 1995

Jostein Krokvik: Norskrøtt skriftmåls store fall. Gründig utgreiding um det nynorske atterslaget i etterkrigstidi. Solid dokumentasjon og stor polemisk kraft. Hefta kr 130,-.

Halldor O. Opdal: Hardingar på sjøen. Ferdsla i fjordane og langs kysten. Ei av dei mest umtykte bøkene til Opdal. Kom i 1958, no i nyopprett. Etterspurd lenge. Kr 290,-.

Ivar Aasen: Målsamlingar frå Bergens stift ved Jarle Bondevik, Oddvar Nes, Terje Aarset. Aasen-manuskript um målet i Sogn, Nordhordland, Voss, Hardanger og Sunnhordland. Med upplysande tillegg og ei ordbok. Ei samling med lesarappell. Kr. 230,-.

Severin Eskeland: Framandordbok. Fyrste og einaste nynorske framandordboki skreiv Eskeland i 1919. No i fotografisk utgåva. Ynskjebok for alle målfolk! 75 sidor. I band kr 115,-.

* * *

Eldre Halldor O. Opdal bøker til rimeleg pris: Turistferdsla i Hardanger før bilen kom. Med sersynte foto. 136 sidor. 1980. I band kr 84,-. I skuggen av Hardangerjøkulen. Simadalen og Sysendalen. Sersynte foto. 191 sidor. 1981. I band kr 96,-.

Makter og menneske XII. Folkeminne ifrå Hardanger. 198 sidor. 1984. Hefta kr 100,-.

Makter og menneske XIII. Folkeminne ifrå Hardanger. 172 sidor. 1985. Hefta kr 100,-.

Makter og menneske XIV. Folkeminne ifrå Hardanger. 189 sidor. 1985. Hefta kr 100,-.

Makter og menneske XV. Folkeminne ifrå Hardanger. 212 sidor. 1986. Hefta kr 140,-.

Makter og menneske XVI. Folkeminne ifrå Hardanger. 174 sidor. 1987. Hefta kr 130,-.

Makter og menneske XVII. Folkeminne ifrå Hardanger. 176 sidor. 1988. Hefta kr 130,-.

Norsk Bokreidingslag

Postboks 684

5001 Bergen

Telefon 55 31 66 29 Faks: 55 32 03 56

Postgiro 0809 3918844

LARS BJARNE MAROT
ELIASMARKEN 14
5034 T. LAKSEVÅG

ISSN 0800-8647

Alderdomen den er god

Skjemtesong på jolemøtet i Vestmannalaget
(Tone: På Eidsvoll stander en sagahall)

Av Nils Haukås

Den alderdomen er god å ha
so lenge helsa fungera,
og har du hugmål so er det bra,
det er so mangt å studera.
Her er problem kvar endå dag
som før me aldri visste,
om barnepass og helselag
og skulemat og niste.

Og skal du våga deg ut om hus
og sjå på folkeskikken,
då må du akta på bil og buss
og raudt og grønt i trafikken.
Det er 'kje berre fram å sjå,
når du er redd og kvekkjen,
syklistar dei kjem attanfrå
og legg deg flat på flekken.

Då kanskje nokon vil hjelpa til
og få deg opp på beina,
og sjølv du ymtar med frosen smil,
eg skulde vore heima.
Nei, gamle folk på ferdaveg,
det høver ringt med tida,
dei skulle hatt ein stig for seg,
og skigard langsmed sida.

Ja, gamle vert det fleire av
og eldreheimar sviktar,
det hjelper lite nok med krav
når samfunnsskoen knirkar.
Og styremenn og formannskap
som sit i flotte salar.
dei prøver fylla pengegap
med lange fine talar.

So mangt me gamle må grunna på
og rare spørsmål fremja,
når jamvel bispar twila må
kva som er synd å nemna.
Men heldig vis, at sumt seg snur,
vår by har fått den lovnad
å vera høgborg for kultur,
so la dei gamle sovna.

B-BLAD

RETURTILSKRIFT:
Vestmannen
6143 Fiskåbygd

Vestmanna-marknad**Jon Norstog-bøker**

Eg ynskjer kjøpa bøker av norsk-amerikanaren Jon Norstog.

Arne Sunde, Neslia 73, 5470 Rosendal
Tlf. 53 48 13 95

Nynorsk framordbok

Severin Eskeland: "Framordbok", 75 sidor, fyrste og einaste nynorske framordboki, er å få i fotografisk utg. Portofritt for kr 115,- frå Vestmannen, 6143 Fiskåbygd. Tl. 70 02 14 29.

SluttorDET

Det trur no mange,
det folk er best,
som krever minst,
og som strævar mest.
Ivar Aasen (1863)

Lån og innskot?**SPØR OSS!**

Kreditkassen gir deg ein total gjennomgang av din økonomi. Lån og innskot er viktige delar av familieøkonomien.

Våre løysingar er tilpassa din familiesituasjon

KREDITKASSEN

Distriktsbank Hordaland
Allehelgens gt. 2, 5016 Bergen - Telefon 55 21 86 00